

**MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
DOMENIUL TEOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

**Dimensiunea misionară a sinoadelor din secolele
XV-XVII din Țările Române și Regatul Spaniol**

– REZUMAT –

Conducător de doctorat:

Pr. Prof univ. dr. Mihai HIMCINSCHI

Doctorand:

Pr. Alexandru Aurelian TOTHĂZAN

Alba Iulia

2023

CUPRINS

INTRODUCERE	7
1. Argumentarea temei	7
2. Scopul și metodele cercetării	10
3. Stadiul actual al cercetării	11
4. Limitele lucrării	12
5. Structura tezei	13
ABREVIERI	17
I. BISERICA ORTODOXĂ DIN RĂSĂRIT ÎN LUPTA PENTRU APĂRAREA DREPTEI CREDINȚE	18
1. Biserica Ortodoxă și contactul cu catolicii și protestanții în secolele XV-XVII.....	18
1.1. Consecințele acțiunilor întreprinse de către Biserica Catolică în Răsăritul Ortodox	22
1.2. Provocările dezbinatoare ale prozelitismului protestant în rândul ortodocșilor.	29
2. „Mărturisirile de credință” în teologia Bisericii Ortodoxe	34
2.1. Mărturisiri de credință în creștinismul apusean	40
2.2. Atitudini mărturisitoare în Răsăritul creștin.....	46
2.2.1. Patriarhul Ieremia al II-lea al Constantinopolului și răspunsurile sale către teologii de la Tübingen	48
2.2.2. Mitrofan Kritopulos și „Mărturisirea Bisericii Răsăritene Catolice și Apostolice” (1625).....	56
2.2.3. Mărturisirea lui (pseudo) Chiril Lucaris	61
2.2.4. Patriarhul Dositei al Ierusalimului și “Pavăza Ortodoxiei”	68
3. Concluzii.....	71
II. PETRU MOVILĂ ȘI POZIȚIA LUI MĂRTURISITOARE	75
1. Noțiuni biografice.....	75
1.1. Familia.....	75
1.2. Studiile și experiența războiului.....	76
1.3. Monahul și starețul.....	77
1.4. Mitropolitul	79
1.5. Întemeietor al instituțiilor de învățământ	80
1.6. Ctitor de biserici	82
1.7. Politică și diplomație.....	83
1.8. Activitatea culturală	85

1.9.	Trecerea la cele veșnice și canonizarea sa	90
2.	Petru Movilă – apologet al credinței.....	94
2.1.	Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă	
2.2.	Petru Movilă, sfânt ortodox sau filo-latin sub acoperire?	104
2.3.	Influențe problematice în opera lui Petru Movilă	110
2.3.1.	Petru Movilă și concepția referitoare la starea sufletelor după moarte (Purgatoriul).....	110
2.3.2.	Cinstitele Daruri și momentul epiclezei, conform Mărturisirii lui Petru Movilă	118
2.3.3.	Înnoiri aduse de Petru Movilă la săvârșirea Sfintelor Taine	121
2.3.4.	Petru Movilă și reflecții în „Mărturisire” asupra primatului jurisdicțional al Papei	124
2.3.5.	Poziționarea ierarhului Petru Movilă față de adaosul Filioque.....	125
2.3.6.	Noțiunea de „păcat” în Mărturisirea movileană.....	128
3.	Concluzii.....	130
III. SITUAȚIA BISERICII CATOLICE ÎN REGATUL SPANIOL ÎN SEC.XV-XVII: PROBLEME INTERNE, PROVOCĂRI EXTERNE ȘI MIJLOACE DE ACȚIUNE		133
1.	Tablou panoramic al poporului și al clerului catolic din secolele XV-XVII.....	134
1.1.	Situația laicatului din Peninsula Iberică	134
1.1.1.	Circumstanțele sociale	134
1.1.2.	Circumstanțele sociale speciale: negrii, evreii și musulmanii.....	136
1.1.3.	Circumstanțele politice.....	138
1.1.4.	Circumstanțele economice	141
1.1.5.	Circumstanțele religioase	142
1.2.	Situația clerului și crizele ecleziastice.....	144
1.3.	Ordinele religioase	150
2.	Biserica Catolică din Regatul Spaniol sub influența provocărilor externe accentuate de mișcările protestante	154
2.1.	Reforma protestantă în Apus și mijloacele de propagare.....	154
2.2.	Reforma protestantă în Regatul Spaniol.....	155
2.2.1.	Primele mișcări protestante (Albigenzii, Valdenzii) și eradicarea lor: persecutarea primilor protestanți (începutul de facto al Reformei Catolice).....	156
2.2.2.	Pătrunderea noilor idei reformatoare în interiorul credincioșilor spanioli.	159
3.	Acțiuni și mijloace de restabilire a vieții creștine în interiorul Bisericii Catolice .	161
3.1.	Pre-Reformă, Reformă și Contrareformă în Biserica Catolică	161

3.2. Reforma spirituală	164
3.3. Reforma intelectuală și teologică	167
3.4. Reforma disciplinară și doctrinară	169
3.5. Inchiziția în Regatul Spaniol	171
3.5.1. Persecuția evreilor (conversos sau noii creștini)	174
3.5.2. Persecuția musulmanilor (moriscii)	177
3.5.3. Persecuția negrilor	179
3.5.4. Persecuția spaniolilor protestanți	180
4. Concluzii	182
IV. EVOLUȚIA ȘI DESFĂȘURAREA SINOADELOR DIN ȚĂRILE ROMÂNE ȘI REGATUL SPANIOL ÎN SEC. XV-XVII	186
1. Sinoadele, garanția adevărului în apărarea și propovăduirea credinței	186
1.1. Activitatea sinodală în Biserica Ortodoxă Română în sec. XV-XVII.....	187
1.2. Sinodul de la Iași (1642)	188
1.2.1. Necesitatea organizării acestui Sinod.....	188
1.2.2. Organizare și participanți	190
1.2.3. Desfășurarea lucrărilor sinodale: teme discutate și hotărâri luate.....	192
1.2.4. Întrunirea de la Iași: Sinod sau conferință panortodoxă? Mărturii contemporane.	199
2. Biserica Catolică și sistemul sinodal	201
2.1. Papalitatea și sistemul sinodal.....	203
2.2. Relația Bisericii Catolice din Regatul Spaniol cu papalitatea.....	204
2.3. Imixtiunea monarhilor spanioli în viața Bisericii Catolice și relația acestora cu papalitatea.....	206
3. Sinoadele și importanța lor în viața Bisericii Catolice din Regatul Spaniol.....	213
3.1. Reuniunile sinodale în dinamica Bisericii din Peninsula Iberică.....	213
3.2. Sinoade din perioada sec.XV-XVII în Regatul Spaniol	219
3.2.1. Sinodul din Aranda de Duero, 1473.....	219
3.2.2. Sinodul din Sevilla, 1478	235
3.2.3. Sinodul din Alcala de Henares, 1497	236
3.2.4. Sinodul din Valladolid, 1550-1551	237
3.2.5. Alte sinoade și hotărâri.....	238
3.2.6. Selavia negrilor reliefată în constituțiile sinodale.....	242
4. Concluzii	243

V. STUDIU MISIONAR ȘI COMPARATIV AL DOCTRINELOR CELOR DOUĂ BISERICI ȘI RELEVANȚA MISIONARĂ ACTUALĂ.....	248
1. Impactul acțiunilor întreprinse de către cele două Biserici, în decursul secolelor XV-XVII.....	248
2. Receptarea doctrinei Bisericii în viața de credință a poporului prin intermediul sinoadelor.....	254
3. Dimensiunea misionară a sinoadelor. Sinoadele – mijloace de restabilire a viețuirii creștine.....	262
4. Misiunea Bisericii în viața poporului român și spaniol de „ieri” și „de azi”.....	269
CONCLUZII FINALE.....	281
ANEXE.....	286
BIBLIOGRAFIE.....	308

INTRODUCERE

Argumentarea temei

Teza noastră se încadrează în domeniul Teologiei misionare și prezintă acțiunile pe care Biserica Ortodoxă în Țările Române și Biserica Catolică în Regatul Spaniol, prin sinoadele întrunite, le-au desfășurat în decursul secolelor XV-XVII, pentru a răspunde provocărilor interne și externe, și a stăvili influențele străine învățăturilor de credință care afectau tot mai mult clerul și credincioșii.

În vremuri tulburi, credincioșii se pot simți adesea nedumeriți și îngrijorați și, în consecință, privesc cu atenție la acțiunile ierarhiei Bisericii pentru a găsi îndrumare și susținere spirituală. Conducătorii Bisericii, fie ei preoți, episcopi sau papi, joacă un rol important în misiunea încredințată de către Domnul Iisus Hristos spre a-i conduce pe cei păstoriți în astfel de perioade dificile. Creștinii, ca fii ai Bisericii, așteaptă, ascultă și analizează cu atenție în ce fel Biserica își desfășoară activitatea misionară la toate nivelurile și pentru toate persoanele având grijă ca niciun suflet să nu rămână în urmă și să se piardă pe calea mântuirii. Astfel, devine foarte importantă poziția adoptată de către membrii ierarhiei, prin învățăturile promovate și hotărârile adoptate în lucrările sinodale ținute sub oblăduirea Sfântului Duh (*FA* 15,28). Acestea trebuiau să fie conforme cu valorile și principiile fundamentale ale credinței pentru a oferi întotdeauna îndrumare morală, spirituală și susținere pastorală credincioșilor ca să poată rămâne fermi în credință și să acționeze în duhul dragostei și al binelui.

Prin misiunea ei, Biserica are datoria de a prezenta învățătura de credință prin propovăduirea Scripturii și a Sfintei Tradiții, și de a o păzi de influențele străine propagate prin ereziile sau învățăturile care contravin celor creștin autentice. Biserica trebuie să promoveze unitatea, compasiunea, dreptatea și înțelegerea într-o manieră coerentă și autentică iar conducătorii ei să fie modele de integritate morală și spirituală prin trăirea în conformitate cu învățăturile pe care le predică, manifestând virtuți creștine precum: smerenia, bunătatea și iubirea față de aproapele. Un exemplu puternic și autentic poate inspira și consolida credincioșii în vremuri dificile. Iată o multitudine de aspecte de care Biserica trebuie să se îngrijească și să ofere un răspuns cât mai limpede și pe înțeles creștinilor prin intermediul conciliilor și sinoadelor realizate la extremitățile meridional-geografice ale "bătrânului continent".

Demersul științific al lucrării reiese din dorința de a analiza cele din trecut și a privi cât se poate de obiectiv dar și comparativ, dintr-o lumină lipsită de orice prejudecăți, personalitățile

marcante din Biserică, și nu numai, -aici incluzând și pe cei ce au influențat în mod direct autoritatea sau persoanele studiate- precum și evenimentele ce le-au ocazionat și consecințele acestora în secolele XV-XVII în Țările Române și în Regatul Spaniol.

Se pune întrebarea: sinoadele ținute, hotărârile acestora precum și măsurile puse în practică au influențat, în mod practic comportamentul credincioșilor? Răspunsul Bisericii la toate provocările, de ordin intern sau extern, a generat repercusiuni directe care să ducă la o schimbare reală? Ne referim strict la teologia misionară și pastorală, nu la cea speculativă, complet îndepărtată de viața reală a credincioșilor. Vom analiza modalitatea cum, prin intermediul sinoadelor, credinciosul a avut posibilitatea să-și cunoască, trăiască și propovăduiască credința, să-și mențină râvna și pacea interioară căutând iubirea aproapelui, și de a-L cunoaște pe Dumnezeu și a-L face cunoscut și altora.

Misiunea Bisericii, prin intermediul sinoadelor, este de a facilita luarea deciziilor importante și de a promova unitatea și doctrina corectă în cadrul comunității bisericești, stabilind regulile și normele canonice pentru viața Bisericii, și asigurând o viață bisericească ordonată și coerentă. După cum ne sugerează titlul prezentei lucrări, Biserica și-a propus să-și clarifice, stabilească și formuleze doctrina, adoptând poziții și învățături oficiale la întrunirile sinodale a căror necesitate era evidentă. Sinoadele reprezintă cadrul propice pentru rezolvarea problemelor și controverselor, ele putând aborda și soluționa chestiunile și disputele teologice, doctrinare sau disciplinare care apar. Prin discuții, studii și consultări, se încearcă găsirea unor soluții și luarea deciziilor în vederea păstrării unității și adevărului în credință, fiind totodată și locul în care dialogul oferă oportunitatea de a discuta și a rezolva diferențele și conflictele, promovând astfel unitatea bisericească în cadrul unei comunități mai largi. Nu în ultimul rând, misiunea Bisericii prin sinoade este de a exprima vocea și voința comunității bisericești, luând decizii în numele ei și acționând ca reprezentanți ai credincioșilor.

Perioada aleasă spre cercetare este cuprinsă între secolele XV-XVII întrucât reprezintă intervalul de timp cu o multitudine de factori și numeroase acțiuni ivite în toate domeniile (cu precădere cel teologic) ce au impus din prisma tot mai noilor provocări ce apăreau, firesc, o activitate responsorială bogată și, de multe ori, deloc ușoară a membrilor Bisericii. Pe de o parte, secolul al XV-lea a însemnat pentru Regatul spaniol finalul recuceririi tuturor teritoriilor de sub mauri (1492), călătoriile misionare ale lui Cristofor Columb, colonizarea Americilor (1492) și începutul Inchiziției spaniole (1478). De cealaltă parte, în Țările Române s-a obținut, pentru o scurtă perioadă, unirea celor trei Principate sub un singur domnitor Mihai Viteazul (27 mai 1600), ca mai apoi, pericolul influențelor habsburgice și otomane să fie foarte prezent. Pe plan religios, Ortodoxia era marcată de noile influențe protestante; de toleranța religioasă ce

oferea protecție comunităților religioase variate, la care s-a adăugat puternica propaganda uniată a Bisericii Catolice exercitată în Europa de Est.

Realitatea secolelor XV-XVII, în cele două țări, denotă schimbări complexe și relații internaționale delicate. Biserica Ortodoxă și cea Catolică, ca factor coagulant în societate, au fost foarte strâns implicate, fiind nevoite să răspundă și să lupte pentru păstrarea identității în fața influențelor străine.

Nu în ultimul rând, din anul 2010, slujirea comunității de români aflați în zona de nord a Madridului (capitala Spaniei), ne-a ajutat să luăm contact nu doar cu oamenii băștinași ci și cu istoria, cultura și spiritualitatea acestei țări.

Având în vedere aceste considerente ne-am intitulat tema de cercetare: „*Dimensiunea misionară a sinoadelor din secolele XV-XVII din Țările Române și Regatul Spaniol*”.

Tema am ales-o împreună cu pr. prof. univ. dr. Mihai Himcinschi, îndrumătorul nostru, după ce am avut prilejul să mă consult cu *Miguel Anxo Pena González, cadru universitar și profesor de Istorie și spiritualitate bisericească de la Universitatea Pontificală din Salamanca, pentru a vedea posibile direcții și subiecte de cercetare care să cuprindă arealul istorico-teologic al ambelor țări și Biserici. Imboldul realizării prezentei lucrări a fost generat de curiozitatea intelectuală crescută și modelată la cursurile Facultății de Teologie Ortodoxă din Alba-Iulia, specializarea Teologie Pastorală, pe de o parte, și contactul cu civilizația occidentală din Peninsula Iberică și cu modul de raportare al poporului spaniol catolic la Biserică și la formele de exprimare a credinței, pe de altă parte. În plus, prin faptul că trăim aici într-o țară majoritar catolică, ne oferă posibilitatea să depășim nivelul cunoașterii teoretice despre Biserică și poporul catolic, și să ajungem, datorită relațiilor și legăturilor directe avute cu laicul și membrii din Biserica Catolică, cler și credincioși, să vedem credința manifestată la modul concret.*

Ideea de la care am pornit a fost realizarea unui studiu misionar și comparativ al doctrinelor celor două Biserici și a vedea, atât pentru Biserica Catolică din Regatul Spaniol, cât și pentru Biserica Ortodoxă din Țările Române, lucrurile comune existente atunci și acum, și în ce fel acestea ar putea fi fructificate într-un dialog și într-o misiune comună actuală. Considerăm că modul în care au acționat membri Bisericii în acele vremuri prin sinoadele organizate, hotărârile luate și transpunerea acestora în viața practică a credinciosului de rând, reprezintă un model și pentru noi cei de astăzi, care suntem confrunțați cu noi și noi provocări aparent străine duhului creștin dar care repercutează într-un final asupra însăși modului de viață.

Această cercetare se dorește a fi inedită și aducătoare de plusvaloare pentru cercetarea românească întrucât reprezintă o călătorie interesantă în înțelegerea și aprecierea diferențelor și asemănarilor dintre cele două tradiții creștine. Dorim a fi și un studiu comparativ despre cum

trăiesc românii credința ortodoxă și spaniolii credința catolică, prin abordarea diferitelor aspecte ale practicilor religioase, valorilor culturale și influențelor sociale.

Scopul și metodele cercetării

Prin redactarea acestei lucrări ne propunem să fie o contribuție care să îmbogățească cunoștințele despre Bisericiile din cele două țări, activitatea sinodală și implicațiile ei în rândul credincioșilor. De asemenea, intenționăm să fie și un fel un ghid pentru studiul unor teme și descoperirea de noi elemente comune. Sperăm cu adevărat că, atunci când va veni momentul să se realizeze proiecte asemănătoare cu acesta, viitorii cercetători nu vor găsi, când se vor ocupa de aceste perioade, dificultăți mai mari decât cele întâmpinate de către noi (deși există totuși simptome de teamă că s-ar putea întâmpla) iar prezenta lucrare să fie cât mai de folos posteriorității.

În cercetarea noastră ne propunem să analizăm documentele istorice contemporane în vederea surprinderii ecourilor provocate de sinoadele întrunite în Țările Române și în Regatul Spaniol cum mai bine de trei veacuri în urmă. Vom încerca să descoperim dacă au existat, în cadrul celor două Biserici, puncte comune sau chiar întâlniri comune în ceea ce privește modalitățile de acțiune față de provocările protestante și consecințele tuturor măsurilor întreprinse. Vom dori să observăm, pentru istoriografia bisericească uniersală, rolul manifestat de către personalitățile ierarhice, teologice și politice, implicate în activitățile sinodale din cele două Biserici precum și eficiența rezultatelor obținute.

Ca și scop, la întocmirea acestei cercetări, avem în vedere mai întâi perspectiva istorică, în sensul obținerii unei percepții cât mai profunde a contextului istoric, a motivelor și a evenimentelor care au condus la convocarea sinoadelor. Vom reliefa și stările sufletești admirabile, pline de entuziasm, pe care le-au trăit personalitățile cu rol cheie în desfășurarea acestor evenimente, oameni cu o conștiință eclesială puternică și rol mobilizator debordant. Apoi, ne fixăm atenția pe analiza teologică, întrucât sinoadele implică, de obicei, discuții teologice și dezbateri asupra unor subiecte importante pentru o anumită biserică sau comunitate religioasă. Un scop al cercetării este analizarea și evaluarea argumentelor și pozițiilor teologice exprimate în cadrul acestor sinoade.

Mai apoi, dorim să vedem studiul impactului din punct de vedere misionar al acestora întrucât sinoadele pot avea un impact semnificativ asupra Bisericii sau comunității religioase în cadrul căreia sunt organizate. Un obiectiv al cercetării va fi examinarea acestui impact al sinoadelor asupra doctrinei, structurii, culturii și relațiilor interne și externe ale celor două Biserici.

În ceea ce privește metodele de cercetare, una dintre cele mai importante metode de cercetare este analizarea declarațiilor, a rapoartelor întocmite în timpul sinoadelor și, mai ales,

a hotărârilor și actelor oficiale rezultate. Astăzi, ne rămân doar sursele documentare, arheologice, artistice și de altă natură. În principiu, orice știre sau dovadă care se referă în mod fiabil la Evul Mediu poate fi considerată o sursă, dar este necesar să știm cum să o interpretăm. Aceste documente pot oferi informații esențiale despre subiectele abordate, argumente, decizii luate și contextul general al întrunirilor sinodale. Pentru aceasta am ales, ca surse principale, informațiile referitoare la sinoadele din diferite episcopii din Regatul Spaniol și din Țările Române din dorința de a analiza în ce fel s-a reușit transmiterea învățaturii de credință prin intermediul conciliilor și al sinoadelor episcopale, precum și efectul acestora asupra religiozității populare.

O altă sursă de documentare o reprezintă mărturiile și interviurile cu participanții la sinoade și cu martorii oculari. Acestea sunt o metodă valoroasă de a obține perspective directe asupra desfășurării sinoadelor și a celor decise întrucât ne pot oferi informații suplimentare despre discuțiile purtate de către membrii sinodali, procesul decizional și impactul celor stabilite. Tot ca metodă de cercetare adăugăm analiza istorică, care poate fi folosită pentru a examina contextul și evenimentele ce au condus la convocarea sinoadelor și urmările lor pe termen lung. Această abordare implică investigarea surselor istorice, interpretarea și analiza critică a acestora. Nu în ultimul rând, vom folosi și asemuirea cu alte sinoade similare în istorie. În acest sens, cercetarea poate implica compararea desfășurării, a deciziilor și a impactului sinoadelor în cauză cu celelalte sinoade. Această abordare va evidenția diferențe și similități, ajutând la o mai profundă înțelegere a particularităților sinoadelor studiate.

Stadiul actual al cercetării

În unele decenii din secolele XV-XVI în Regatul Spaniol precum și secolul al XVII-lea în Țările Române, evenimentele și personajele epocii au exercitat o puternică atracție asupra savanților istoriei bisericești în urmă cu câteva decenii reflectându-se în abundența de scrieri existente astăzi, ajutând în metoda de cercetare a perioadelor respective.

Abundența resurselor existente este un factor care, în ciuda avantajelor sale evidente, poate avea riscuri, mai ales când se adaugă cunoștințe de specialitate în ceea ce privește unele subiecte, deoarece atunci analiza prevalează asupra sintezei, care este considerată ideală în acest gen de expunere. Ne-am confruntat cu această dificultate iar cititorii vor spune dacă am reușit să găsim echilibrul într-un mod cât mai corespunzător atunci când a fost depășit. Analiza face inevitabile anumite repetări în părțile care tratează argumente similare și uneori îngreunează legarea unor subiecte noi sau nestudiate cu competență egală de-a lungul unei întregi perioade într-o viziune de ansamblu.

În ceea ce privește abordarea cercetării despre *Mărturisirile de credință* ortodoxe, despre Sinodul de la Iași din 1642 și, implicit, personalitatea lui Petru Movilă, sunt foarte multe scrieri realizate de către cercetători din diferite zone și domenii variate, nu doar teologi, datorită impactului operei sale care a fost unul enorm. *Mărturisirea de credință* alcătuită de către Petru Movilă și lucrările Sinodului de la Iași din 1642, au suscitât interesul multora. În privința Bisericii Catolice din Regatul Spaniol și sinoadele ce au avut loc, de asemenea, există o bogată bibliografie. Este firesc acest lucru deoarece fenomenul protestant și, mai ales, cel al Inchiziției au suscitât un mare interes. Pe plan politico-social, recucerirea teritoriilor de sub arabi (cunoscută sub denumirea de *Reconquista*), descoperirea Americilor, expedițiile și procesul colonizator au reprezentat realizări de o mare importanță fiind studiate și analizate din multiple perspective.

În schimb, remarcăm faptul că această cercetare este printre puținele (în caz că mai există vreo altă lucrare despre care nu avem cunoștință până la ora actuală) care își propune să abordeze, bazat pe punctele doctrinare dezbătute în sinoadele desfășurate în secolele XV-XVII în Țările Române și Regatul Spaniol, actualitatea acestora și elementele comune care să evidențieze, în cadrul celor două Biserici, preocuparea esențială: unitatea de credință. A existat vreo intenție de ajutorare între cele două Biserici sau vreun front comun al lor față de protestantism? Considerăm ca noutatea lucrării noastre să fie cât mai de folos și de interes, dar și un punct de plecare pentru descoperirea altor aspecte comune existente între cele două popoare creștine.

Conținutul lucrării

Capitolul I începe prin descrierea eforturilor Bisericii Ortodoxe Răsăritene de menținere a teologiei și tradiției bizantine într-o Europă împărțită între un Apus catolic ce se extindea tot mai pronunțat spre est, și Răsăritul ortodox ce s-a văzut nevoit să facă față unui triplu asalt provocat de influențele catolice, de prozelitismul protestant și de islamul cuceritor. Prima parte descrie acțiunile Bisericii Catolice în partea de Est a Europei, prin care Ortodoxia trebuia să facă față politicilor agresiv manifestate prin unirea de la Brest și care au avut drept consecință înființarea bisericilor uniate.

Expunem apoi, prezența ordinelor și a organizațiilor misionare catolice (ordinul iezuit și *Congregatio de Propagandae Fide*), ce aveau responsabilitatea de a coordona și promova activitățile misionare și de prozelitism ale Bisericii în întreaga lume, și politicile de catolicizare dezvoltate prin catehismele de credință, cele mai uzitate și cunoscute fiind Catehismul lui Petru Canisius (1555) și Catehismul roman (1566).

Apoi, prezentăm influențele protestante calviniste din răsăritul european și Țările Române, în special Transilvania, și impactul acestuia asupra culturii, educației, vieții sociale și religioase. Toate acestea au avut un impact doctrinar și au necesitat reacția Bisericii Ortodoxe. Această reacție s-a concretizat prin mărturisirile de credință și prin sinoadele întrunite pentru analizarea și aprobarea lor.

În cea de-a doua parte a acestui capitol, ne referim la apariția *Mărturisirilor de credință*, un concept nou în realizarea dialogului inter-creștin. Începem prin descrierea celor mai importante și influente mărturisiri de credință catolice și protestante existente în Biserica Apuseană și în țările occidentale. Vom continua prin analizarea documentelor doctrinare răsăritene, dorind să arătăm modalitatea prin care Biserica Ortodoxă găsește modul potrivit să răspundă influențelor și provocărilor doctrinare. Cele ce le vom prezenta sunt: *Patriarhul Ieremia al II-lea al Constantinopolului și răspunsurile sale către teologii de la Tübingen*, *Mitrofan Kritopulos și „Mărturisirea Bisericii Răsăritene Catolice și Apostolice”*, *Mărturisirea lui (pseudo) Chiril Lucaris*, și *Patriarhul Dositei al Ierusalimului și „Pavăza Ortodoxiei”*. În ceea ce privește cercetarea noastră, prezentăm aceste *mărturisiri de credință* pentru a arăta rolul și practicitatea lor. Biserica, prin sinoade, a analizat mărturisirile de credință, le-a îndreptat (unde a fost cazul) și aprobat.

În acest capitol am dorit să cercetăm modalitatea prin care Biserica Ortodoxă a reacționat la influențele catolice și protestante din secolele XV-XVII. Am pornit de la realitățile cu care s-a confruntat Biserica Ortodoxă și observăm că s-a adaptat provocărilor acelor vremuri și a găsit răspunsul potrivit prin întocmirea mărturisirilor de credință. Acestea și-au demonstrat practicitatea mai mult decât s-ar fi putut preconiza întrucât s-au dovedit a fi stâlpi de orientare în ceea ce privește învățăturile și tradițiile esențiale, și au ajutat la recreerea unității în interiorul Bisericii.

Importanța *mărturisirilor ortodoxe de credință* constă în faptul că au reprezentat o atitudine concretă de poziționare în momentele de necesitate stringentă pentru Biserică, prin intervenția unor ierarhi, domnitori, teologi și oameni luminați. În alcătuirea acestora au fost folosite citate din Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți ai Bisericii ceea ce denotă acrivia teologică dar și dorința de a nu se abate de la Adevărul revelat.

Biserica Ortodoxă nu a rămas neatinsă de influențele catolice și protestante existente în decursul secolelor XVI-XVII, însă am observat că de fiecare dată a reușit, prin ierarhi și teologi de seamă, să ia atitudine și să apere adevărul de credință primit ca moștenire și pe mai departe lăsat nealterat pe cât a fost cu putință de orice influență vătămătoare.

Făcând o sinteză a celor prezentate în acest capitol, putem spune că în timpul existenței sale, Biserica Ortodoxă a fost adesea în contact cu celelalte confesiuni creștine. De-a lungul

istoriei, au existat încercări de a converti sau influența credința ortodoxă prin intermediul propagandei uniaticului și propagandei protestante. Uniaticul, această mișcare de reconciliere și reunire între Biserica Catolică și unele Biserici Ortodoxe de Est, în care Biserica Ortodoxă ar recunoaște autoritatea papală, a avut multe tendințe incisive prin multe încercări de a converti credincioșii ortodocși la catolicism. În timpul Reformei Protestante din secolul al XVI-lea s-au făcut eforturi pentru a promova ideile protestante și pentru a atrage credincioșii ortodocși la protestantism. Acest lucru s-a întâmplat în special în zonele în care influența ortodoxă și cea protestantă se intersectau. Cu toate acestea, Biserica Ortodoxă a avut mereu un sentiment puternic de identitate și a respins în mod ferm încercările de a fi influențată de propagandă sau de a se schimba în mod fundamental. A păstrat în mod tradițional credința și tradițiile sale, bazându-se pe învățăturile Sfintei Scripturi, Sfintele Tradiții și învățătura Părinților Bisericii.

Influențele prozelitismului protestant în Europa de Est în secolul al XVI-lea au fost semnificative și au condus la răspândirea reformei în regiune. Reforma Maghiară și susținerea politică a unor lideri au jucat un rol important în acest proces. Dar încercările catolicilor și protestanților de a „rupe cămașa lui Hristos”, prin dezbinarea ce se dorea a fi în sânul Bisericii strămoșești, s-au lovit de rezistența ierarhilor și preoților ortodocși care, prin predici, lucrare spirituală, socială și culturală, au știut să-i țină pe credincioși aproape.

Așa cum amenințarea otomană a aprins și mai tare dragostea de țară în piepturile românilor, la fel și în cazul credinței, manevrele catolice și protestante vor avea consecințe favorabile prin trezirea în suflet și conștiință a simțului iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Influențele prozelitismului protestant în Europa de Est au întâmpinat și rezistență întrucât Biserica Catolică a răspuns la răspândirea protestantismului prin contrareformă, un proces de reformă internă care a avut ca scop revitalizarea și consolidarea Bisericii Catolice, iar Biserica Ortodoxă a jucat un rol important care a dus la respingerea influențelor protestante și în menținerea tradițiilor sale în Europa de Est.

Țara Românească și Moldova ajung să păzească de acțiunile protestante nu doar ortodoxia din Transilvania ci chiar ortodoxia ecumenică. Atât protestanții cât și islamiștii au încercat să profite de orice neînțelegere între cele două Biserici, iar soluția nu a venit decât atunci când a existat solidaritate și dorința sinceră de consens în a păstra credința nealterată și ferită de orice fel de schimbări sau interpretări după mintea omenească.

Chiar dacă în anumite situații există sporadic influențe eterodoxe, autorii lor nu și-au dorit să propună o nouă formă de creștinism ci, din contră, să dea dovada de păstrare cu sfințenie a adevărului revelat în Scriptură și a celor primite prin Sfânta Tradiție. De aceea, ele nu se constituiau ca o nouă învățătură care să substituie cele anterioare ci erau folosite pentru o mai

bună evidențiere a ceea ce deja exista și era trăit: credința neschimbată în Hristos Domnul primită prin Sfinții Aposoli și trăită de Biserica primară.

Existența observată a unor părți mai puțin pozitive, consecințe ale multiplelor influențe străine Ortodoxiei, se referea fie la asimilarea unor termeni latini, fie la modul de alcătuire și expunere a scrierii. Noutatea anumitor expresii sau termeni utilizați nu a însemnat dorința de a produce vreo inovație doctrinară ci aspirația de a formula învățătura de credință în termenii acelor timpuri dar păstrând cu fidelitate tradiția patristică.

Nu putem să trecem cu vederea nici contextul istoric și politic trăit de Biserica Ortodoxă sub imperiul otoman, necesitatea înființării unor școli teologice care să pregătescă viitori slujitori pentru a nu mai fie nevoiți a învăța la școlile apusene. „Dar în ciuda acestor greutăți și presiuni extraordinare exercitate asupra ei de puterile apusene, Biserica Ortodoxă a avut capacitatea de a răspunde și a face față provocărilor”¹.

Mărturisirile ortodoxe de credință au avut o importanță fundamentală în istoria Bisericii Răsăritene și au avut un rol esențial în trăirea și perpetuarea dreptei credinței prin: *stabilitatea și continuitatea credinței*, căci ele au furnizat o formulare clară și concisă a credinței ortodoxe, asigurând astfel unitatea și continuitatea credinței; *combaterea ereziilor și a învățăturilor greșite*, deoarece prin intermediul lor a fost clarificate și protejate adevărurile fundamentale ale credinței împotriva acestor învățături greșite; *orientarea spirituală și morală* prin oferirea unui cadru teologic și moral, prin care credincioșii să-și ghideze viața spirituală și să le fie întărită *conștiința în fața tuturor inovațiilor teologice*; *baza dialogului ecumenic* întrucât au fost un instrument esențial în dialogul și interacțiunea Bisericii Ortodoxe cu celelalte confesiuni creștine. Chiar dacă nu s-a ajuns la unirea dintre confesiuni, *mărturisirile* au contribuit mult la deschiderea și dezvoltarea dialogului interconfesional; *transmisia credinței către generațiile următoare*, prin oferirea unei baze solide clare pentru învățarea și înțelegerea credinței ortodoxe, asigurând continuitatea și păstrarea identității ortodoxe în comunitățile și familiile creștine.

În concluzie, mărturisirile ortodoxe de credință și-au dovedit importanța deoarece au contribuit la stabilitatea și continuitatea credinței ortodoxe, au protejat credința împotriva învățăturilor greșite, au oferit o orientare spirituală și morală, au facilitat dialogul ecumenic și au asigurat transmisia credinței către viitoarele generații.

Mărturisirile de credință ortodoxe au izvorât dintr-o criză de identitate mărturisită prin care s-a definit identitatea ortodoxă. Prin intermediul mărturisirilor de credință Biserica

---

¹ Ioan ICĂ, „Discuții mai noi asupra unor probleme mai vechi în jurul Mărturisirilor de credință”, în *Logos*, Edit. Renașterea, Cluj Napoca, 2001, pp.313-314.

Ortodoxă a reușit să-și păstreze integritatea și să rămână fidelă învățăturilor și tradițiilor sale atunci când a fost în contact cu diverse influențe și propagande.

Capitolul al II-lea l-am dedicat realizării profilului biografic al Sfântului Mitropolit Petru Movilă. Am inclus elementele biografice esențiale legate de familie, studii, intrarea în monahism, alegerea ca stareț și apoi mitropolit, după care prezentăm bogata sa activitate prin înființarea instituțiilor de învățământ, ctitorirea de biserici, operele culturale; iar la final vom aborda partea politico-diplomatică, sfârșitul obștesc al acestuia și aspectele referitoare la canonizarea lui. După tabloul biografic, vom expune opera sa principală, *Mărturisirea de credință*, și vom stăruii asupra punctelor care sunt considerate problematice în opera sa: concepția referitoare la starea sufletelor după moarte (Purgatoriul); Cinstitele Daruri și momentul epiclezei; înnoirile aduse de Petru Movilă la săvârșirea Sfintelor Taine; reflecții în *Mărturisire* asupra primatului juridicțional al Papei; poziționarea acestuia față de adaosul Filioque, și noțiunea de păcat în *Mărturisirea* movileană. Realizăm acest expozeu întrucât Petru Movilă, prin personalitatea și scrierea sa, reprezintă factorul generator al evenimentului sinodal de la Iași (1642).

Acest capitol l-a avut în mod expres în centrul preocupărilor pe Petru Movilă și ne-am propus să evidențiem trăsăturile biografice esențiale ale acestuia precum și analizarea *Mărturisirii de credință* care l-a consacrat. Am prezentat atât părțile luminoase cât și cele mai tenebroase cuprinse în opera sa deoarece Sinodul de la Iași (1642) l-a avut expres în vedere pe Petru Movilă pentru a-l corecta în textul *Mărturisirii* alcătuite de el.

Fiu de moldovean, cu puternice origini românești ce s-au reliefat în conștiință și trăire, nobil polon și episcop ortodox al Ucrainei, Petru Movilă și-a apărât neamul, credința și cultura. Deși a trăit în marea majoritate a vieții sale în afara plaiurilor natale, Petru Movilă nu și-a lepădat sau uitat vreodată originile strămoșești, menținând apropiate relații în domeniul religios și cultural cu Țara Moldovei și cu Țara Românească și păstrând contactul cu realitățile, nu ușoare, prin care a trecut neamul său.

Am văzut că, adaptându-se stilului, mijloacelor și contextului pe care Mitropolitul Petru Movilă le-a avut, trăit sau creat, a fost la curent cu realitatea vie a vremilor sale, credința ortodoxă în Europa de Răsărit. Astfel, a reușit să facă față provocărilor la care a fost supusă credința, apărându-și sufletul și credința neamului de fenomenul uniaticismului. Prin viața și activitatea sa, s-a dăruit pe mai departe întregului Răsărit creștin căci prin eforturile lui, nu doar că s-a menținut, ci chiar a renăscut Ortodoxia. Îl putem considera factorul generator al renașterii ortodoxe după momentul Brest-Litovsk și sursa reîntoarcerii multor persoane acaparate de uniaticism.

Moștenirea sa culturală și spirituală rămâne o parte importantă a identității moldovenești până în ziua de azi. Pe lângă activitatea sa religioasă, Petru Movilă a avut și un rol politic și diplomatic semnificativ. El a fost implicat în negocieri cu domnii Moldovei și cu liderii politici străini, luptând pentru interesele Moldovei și Bisericii Ortodoxe. De asemenea, a fost un adept al uniunii cu Polonia și a acționat ca intermediar între Moldova și autoritățile poloneze. Impact cultural și spiritual reiese din inițiativa sa în domeniul educației și culturii, Petru Movilă contribuind la crearea unei identități culturale puternice în Moldova. El a promovat studiul limbii și literaturii slavone și române, a sprijinit activitatea de copiere și traducere a cărților și a contribuit la apariția unor personalități culturale și religioase importante în regiune.

Petru Movilă a reușit un lucru extraordinar prin faptul că a preluat din disputele cu celelalte confesiuni acele elemente sau aspecte care puneau și mai mult în valoare credința ortodoxă, în același timp lăsând loc dialogului reconciliator. A răzbit în fața propagandei prozelite și chiar dacă se observă influențe catolice și ale teologiei scolastice, el a rămas profund ortodox. Petru Movilă a fost o personalitate remarcabilă, care a jucat un rol esențial în istoria națională a Ucrainei, Poloniei, Moldovei dar și în analele Bisericii Ortodoxe.

Mărturisirea ierarhului Petru Movilă a fost un veritabil îndreptar al credinței, scris în folosul și învățarea poporului dreptslăvitor ce se confrunta cu multe influențe străine Ortodoxiei, venite pe filieră catolică și protestantă, fiind mai mult decât necesară și în formarea viitorilor propovăduitori ai credinței, slujitorii Bisericii, iar laicilor servindu-le drept reazem în cunoaștere și aprofundare a trăirilor sufletești. Propovăduirea credinței a fost și este și în zilele noastre foarte de actualitate, întrucât catehizarea poporului nu este o activitate opțională ci trebuie să reprezinte un demers continuu al Bisericii prin slujitorii și membrii ei.

Importanța Mărturisirii de credință a lui Petru Movilă este cu atât mai mare cu cât a venit în sprijinul credincioșilor în vremuri în care Biserica Ortodoxă trăia și era măcinată atât de crize interioare cât și de atacuri eterodoxe înverșunate și, oricine ar fi luat atitudine fermă pentru rezolvarea acestor situații critice se expunea, conștient sau nu, unor greșeli care, în fond și la urma urmei, sunt cu mult inferioare scopului suprem: mărturisirea credinței Ortodoxe indiferent de vremuri sau încercări. Pentru credincioșii ortodocși ea a servit la autenticitatea trăirii credinței iar pentru cei eterodocși a fost un reper de a evalua credința ortodoxă nu după propriile lor păreri sau prejudecăți, ci după o lucrare catehetică.

„Cât privește extensiunea și limitele acestor influențe apusene s-a arătat că ele se referă în majoritatea cazurilor numai la mijloacele și forma de expunere a învățaturii ortodoxe, nu la fondul însuși [...] niciuna nu s-a exercitat asupra Bisericii Ortodoxe și asupra dogmelor ei, ci asupra teologiei și reprezentanților ei; ele n-au pătruns în centrul și fondul credinței ortodoxe,

ci sunt externe, periferice și superficiale, referindu-se mai mult la formularea frazelor”². În acest sens, nu a fost greșită atât de mult doctrina cât alegerea limbajului prin care a fost exprimată doctrina. Teologi ortodocși ai zilelor noastre, precum regretatul episcop Kallistos Ware, consideră Mărturisirea lui Petru Movilă ca fiind „considerată în general acceptabilă”³ și, privind în urmă, tragem concluzia că impactul ei în rândul credincioșilor a fost unul de neegalat în epoca respectivă.

Este important de menționat că aceste învățături și convingeri teologice ale lui Petru Movilă au fost discutate și criticate în contextul mai larg al teologiei și tradiției ortodoxe, iar poziția lui Petru Movilă a fost un punct de vedere individual și nu a devenit unanim acceptat în întreaga Biserică Ortodoxă. Ca dovadă că în niciun moment el nu a contestat vreo hotărâre care a fost împotriva acelor aspecte din Mărturisire ce erau mai puțin ortodoxe în exprimare.

Mitropolitul Petru Movilă a arătat o activitate cu rezultate rodnice în multitudinea de situații, atât în plan spiritual, misionar pastoral și teologico-doctrinar, dând răspunsuri ferme și folositoare tuturor celor ce aveau de înfruntat propagandele venite din partea catolicilor sau ale protestanților.

Am observat că personalitatea sa nu a fost ferită de implicarea în multe discuții polemice, chiar critice, fiind văzut drept un simbol al multor rele apărute în epoca sa în ceea ce privește organizarea învățământului și opera sa, ca unul ce a favorizat și dezvoltat occidentalizarea Răsăritului. În legătură cu acest aspect, fără să considerăm a greși, ne alăturăm și subscriem opiniei cercetătoarei Margarita Korzo, care într-una din lucrările sale⁴, declară: „cu o mare marjă de probabilitate, se poate presupune că Petru Movilă a apelat la experiența Apusului în sistematizarea materialului teologic, pentru că tradiția care ducea la patristica grecească de teologhisire îi dădea mai puține posibilități pentru sistematizarea și unificarea învățăturii și a practicii liturgice”⁵.

Petru Movilă și-a înțeles pe deplin misiunea încredințată de Dumnezeu și de aceea, pentru a apăra și promova Biserica în toate direcțiile ei de manifestare, „ad intra” și „ad extra”, a considerat imperios necesară efectuarea unor reforme sub toate aceste aspecte. A rezidit, la propriu și la „figurat”, din temelii Biserica din această parte a Europei, fiind un important lider religios providențial, care a sprijinit organizarea și reformarea Bisericii într-o perioadă în care

---

² Grigore Dinu MOȘ, *Ortodoxie și Occident. Problema influențelor eterodoxe în teologia ortodoxă*, Edit. Renașterea, Cluj Napoca, 2013, p.256.

³ Timothy WARE (Bishop Kallistos of Diokleia), *The Orthodox Church*, Penguin Books, New York, 1997, p.97.

⁴ A se vedea: Margarita KORZO, „Prawosławne wyznanie wiary Piotra Mohyły. Kilka uwag w sprawie wpływów zachodnich na teologię kijowską”, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, Nr.46 (2002), pp.141-149.

⁵ Egumen Silvestru (STOICEV), „Problema influențelor apusene din moștenirea teologică a Sfântului Ierarh Petru Movilă în lucrările cercetătorilor ruși”, în vol. *Mărturisirea de credință, locul și rolul ei în tradiția Bisericii Ortodoxe*, Edit. Doxologia, Iași, 2013, p.121.

se confrunta cu multiple provocări politice și religioase. Prin urmare, Petru Movilă a adus o contribuție semnificativă în viața Bisericii Ortodoxe prin promovarea educației teologice, consolidarea instituțiilor bisericești, promovarea culturii și a dialogului interconfesional

În concluzie, Petru Movilă a fost un lider religios puternic, un educat și un teolog remarcabil, precum și un diplomat și mediator într-o perioadă tumultuoasă din istoria Ucrainei. Moștenirea sa continuă să influențeze și să inspire, chiar și în prezent, comunitatea ortodoxă. În cultura europeană, Petru Movilă și *Mărturisirea ortodoxă a credinței universale și apostolice a Bisericii Răsăritene*, și-au clădit un loc aparte, aspect deloc de neglijat și recunoscut nu doar de către adepții lui ci și dintre cei cu ochi mai critic. Chiar Georges Florovsky recunoaște rolul extrem de important și contribuția enormă a lui Petru Movilă când spune: „o întregă epocă din istoria Bisericii Ruse îi poartă numele: epoca lui Movilă”⁶.

Capitolul III l-am consacrat Bisericii Catolice în general și celei din Spania în particular, cu aspecte referitoare la problemele interne și externe cu care aceasta s-a confruntat. Vom prezenta în prima parte a acestui capitol situația laicului, cu toate circumstanțele: sociale, politice, economice și religioase; iar apoi examinăm situația clerului, crizele ecleziastice existente, ordinele religioase și rolul lor. În partea a doua a acestui capitol vom face o privire asupra influențelor externe prilejuite de provocările protestante, analizând *cauzalitatea și modalitatea* fenomenului reformator în Peninsula Iberică; iar în ultima parte, cea de-a treia, vom trata care au fost acțiunile și mijloacele de restabilire a vieții creștine în interiorul Bisericii Catolice, prin toate mișcările reformatoare întreprinse înainte de reforma protestantă, în timpul acesteia și după aceasta. Această mișcare reformatoare vom vedea că s-a desfășurat pe mai multe paliere (spiritual, intelectual și teologic, disciplinar și doctrinar) iar cu ecouri răsunătoare au fost acțiunile desfășurate în Regatul Spaniol prin fenomenul inchiizitorial spaniol manifestat asupra evreilor, musulmanilor, negrilor și spaniolilor protestanți. Finalul acestui capitol conține câteva constatări referitoare la legătura dintre Inchiziția spaniolă și Biserica Catholică din Regatul Spaniol, cu ecouri în contemporaneitate.

În acest capitol am dorit să aducem reliefăm situația Bisericii Catolice cu provocările interne și externe ce au existat și care cereau răspunsuri prompte și precise. Pre-reforma, Reforma Catholică și apoi Contrareforma, au fost un răspuns major al Bisericii Catolice la mișcarea de Reformă Protestantă care a luat naștere în secolul al XVI-lea. În Regatul Spaniol, această perioadă a fost marcată de o revitalizare a fervoarei religioase, persecuția grupurilor religioase minoritare și afirmarea autorității papale. Toate reformele din Biserica Catholică și-au

---

⁶ Georges FLOROVSKY, „Ways of Russian Theology”, V.1, în *Collected Works of Georges Florovsky, Emeritus Professor of Eastern Church History*, Harvard University, Norland Publishing Company, Belmont, Massachusetts, 1979, p.64.

propus o revitalizare religioasă, ele aducând o reînnoire a spiritualității și a vieții religioase în Spania. A fost o perioadă de înflorire a artei și literaturii religioase, de creștere a ordinilor monastice, cum ar fi iezuiții și carmeliții, și de creștere a devoțiunii populare.

Remarcăm că a existat o reformă catolică care a schimbat fizionomia catolicismului și a țărilor catolice. Observăm că procesele de confesionalizare au fost comune în toată Europa: îndoctrinare, vigoare morală, și îmbunătățirea structurilor ecleziastice. Confirmăm că ideea popularizată ce susține apariția capitalismului în țările protestante din cauza Reformei trebuie nuanțată, pentru că a fost multifactorială și, dacă există un element semnificativ, este acela de vocație, cel de dezvoltare a unei culturi, de muncă semnificativ diferită.

Unele dintre acțiunile Bisericii Catolice s-au lovit de amestecul factorului politic, în special fenomenul inchiizitorial, ducând la situații de neimaginat. În Regatul Spaniol, prin implicarea monarhilor iberici, papalitatea a scăpat de sub control Inchiiziția și, după o perioadă de trei secole de la Inchiiziția papală, a avut loc o schimbare de paradigmă ajungându-se, prin controlul Inchiiziției spaniole exclusiv de către Regii Catolici spanioli, la consecințe dezastruoase.

Inchiiziția spaniolă a fost cea mai dură dintre toate sistemele inchiizitoriale existente. Exagerările la care s-a ajuns în multe cazuri au făcut ca să nu fie luat în considerare doar factorul spiritual (invocat la origine) ci și alți factori politici sau sociali. Deși acționa în numele apărării credinței catolice, în cazul Inchiiziției Spaniole, însăși chiar papalității ajunsesse să-i fie limitate implicările în judecățile inchiizitoriului, ceea ce demonstrează faptul că, spre deosebire de alte Inchiiziții ale vremii, Inchiiziția spaniolă s-a diferențiat de Biserica Catolică.

Astfel, această perioadă a fost marcată de o intensificare a persecuției religioase prin Inchiiziția spaniolă, care a jucat un rol central în această persecuție, vânzând și pedepsind ereticii, inclusiv evreii și musulmanii convertiți, negrii și, într-un stadiu ulterior, spaniolii protestanți. În urma presiunilor de convertire și persecuției, Spania a expulzat evreii în 1492 și moriscii în 1609. Aceste acte de expulzare au avut consecințe demografice și economice majore pentru Spania.

În această perioadă, Biserica Catolică a căutat să-și reafirme autoritatea în fața provocărilor reprezentate de mișcarea de Reformă Protestantă. Aceasta a implicat o serie de reforme în interiorul bisericii, cum ar fi cea a Conciliului de la Trento, care a redefinit multe doctrine și practici catolice, stabilind noi standarde de educație pentru preoți.

Ca impact global, în această perioadă, Spania a devenit un actor important în răspândirea catolicismului în lume, în special în coloniile sale din America și Asia, iar reformele religioase au avut, astfel, un impact global semnificativ prin intermediul expansiunii imperiale spaniole.

Chiar dacă „Spania a fost singura țară europeană care a contat cu o instituție națională dedicată eradicării ereziei”⁷ și interesele ambelor instituții s-au intersectat în același punct comun numit ambiție politică, nu trebuie să uităm un aspect foarte important, și anume: Biserica înseamnă mult mai mult decât Inchiziția iar inchișitorii nu sunt doar ai Bisericii ci cu mult mai mulți; spre exemplu, fenomenul arderii pe rug a vrăjitoarelor s-a manifestat și în țări necatolice. Obiectiv privind, și în perioada Inchiziției acțiunile Bisericii Catolice continuau să fie exercitate pe plan spiritual, social, educațional, fiind aproape de fiii credincioși. Menționăm aceasta întrucât din pricina unei denaturări mai mult sau mai puțin intenționate, fie din neștiință, fie din rea credință, există tendința de a considera Biserica Catholică responsabilă de întregile crime ale istoriei, un fel de Inchiziție uriașă⁸. Da, s-au comis nedreptăți și pentru multe dintre acestea Biserica Catholică, recunoscându-le, și-a cerut iertare⁹.

Într-adevăr, Inchiziția spaniolă, atât de temută, a fost opera Bisericii Catolice? Cât a fost de vinovată Biserica Catholică? Observăm că atunci când se abordează acest aspect, pe de o parte, există un „răspuns prin tăcere și plecarea capului”, iar pe de altă parte, istoricii indică cu degetul spre Biserica (Catholică, dar nu numai), arătând creștinismul vinovat.

Chiar au fost oamenii din Biserica Catholică, mentorii acestei Inchiziții spaniole?

Nu cumva a fost Statul, în persoana Regelui Spaniol, care s-a ajutat de Biserica Catholică iar execuția, arsul pe rug, uciderea, nu mai era partea Bisericii ci o îndeplinirea Statul? Pedepsele cu moartea pe rug au fost dispuse de către Regi. În Regatul Spaniol, inchișitorul general se supunea Regelui iar puterea papală era, la fel, subminată monarhului iberic. Într-adevăr, Biserica Catholică realiza anchetarea și analizarea cazurilor, și are partea sa de vină întrucât nu ar fi trebuit să se implice în acest proces de judecare dacă știa că după emiterea sentinței nu mai există șansa la pocăință pentru cel condamnat ci doar execuția. Religia iubirii agapice nu permite în niciun fel moartea cuiva; a murit Domnul Hristos și este suficient!

Este marea vină a catolicilor; implicarea în Inchiziția spaniolă ca judecători. Trebuiau să stea deoparte și, indiferent de consecințele aferente, să propovăduiască pocăința și iertarea în lume, arătând fața iubirii și nu a urii. Tocmai din pricina acestui aspect, lumea pune pe seama Bisericii Catolice și ancheta, și judecarea și execuția.

---

⁷ Henry [KAMEN](#), *La Inquisición Española. Una revisión histórica* (3ª edición), Barcelona, 2011, p.93.

⁸ Spre exemplu, chiar și de către cei mai puțini cunoscători ai istoriei, Biserica Catholică este acuzată cu fervoare că, prin Inchiziție, l-a torturat și ucis pe renumitul cercetător Galileo Galilei; acest lucru este cu totul lipsit de adevăr. Galileo Galilei a fost acuzat și condamnat de către Inchiziție ca fiind eretic pentru susținerea ideilor sale privind heliocentrismul, dar nu a fost nici torturat și nici ucis, ci a murit în casa în arest la domiciliu.

⁹ A se vedea: <https://www.descopera.ro/istorie/13969903-omul-care-a-cerut-iertare-pentru-pacatele-bisericii-catolice-discursul-istoric-al-papei-ioan-paul-al-ii-lea>, accesat la data de 3 august 2023; https://www.stiripesurse.ro/in-portugalia-biserica-catolica-isi-cere-iertare-pentru-preotii-si-episcopii-pedofili-si-homosexuali-mii-de-copii-au-fost-violati_2818020.html, accesat la data de 3 august 2023; <https://www.catholica.ro/2022/04/25/biserica-din-spania-cere-din-nou-iertare-pentru-abuzuri-sexuale/>, accesat la data de 3 august 2023.

Dar nu au acționat așa și asta a însemnat până astăzi una din acuzele (alături de cruciade) care a dus la secularizarea Spaniei. Una din cauzele secularizării accelerate în rândul poporului spaniol este și aceasta: prezentarea unei Inchiziții, a unei violențe religioase ce are ca unic autor doar Biserica Catolică. Nu Biserica poartă întreaga vină. Biserica nu a omorât pe nimeni, dar a dat sentințe, ceea ce o face părtașă. Nu trebuia să se ajungă emiterea de sentințe întrucât se cunoștea foarte bine că urmările erau condamnarea la moarte.

Este foarte superficial a privi doar din acest punct de vedere Biserica (fie ea și Catolică), și a o acuza. Mergând pe același raționament ne gândim: Ce facem azi? Ce vom spune despre secolul nostru? Inchiziția rămâne foarte mică, în comparație cu genocidele din vremea noastră. Cum îi putem acuza pe cei care au trăit într-un alt secol pentru crimele lor, dacă noi înșine acceptăm masacrul actual al milioanele de copii nevinovați care nu sunt aduși la viață?

În altă ordine de idei, chiar dacă inchiזורii erau membri ai Bisericii Catolice aceștia, prin actele lor, nu reprezentau întreaga Biserică Catolică, ci erau în stăpânirea Curții Regale. Făcând o paralelă cu putem spune că, așa cum *Mărturisirile de credință* întocmite de către ierarhi, teologi ai Bisericii Ortodoxe, nu au implicat întreaga Biserică decât după ce acestea erau discutate și aprobate de către Sinoade ale Bisericii, iar dacă acestea nu erau aprobate, greșeala autorului nu se răsfrângea asupra întregii Biserici, putem considerăm că se poate extrapola acest exemplu și în fenomenul inchiזורial spaniol.

În ultimul rând, constatăm că în niciunul dintre sinoadele desfășurate în Regatul Spaniol nu s-a pus problema Inchiziției. Aceasta deoarece era în atribuțiile Regilor care, e drept, numeau dintre membrii Bisericii inchiזורii; dar nu era amestecată Biserica în totalitatea ei ci doar anumiți membri, chiar și atunci când vorbim de persoane importante (arhiepiscopi catolici).

În timpul acestor concilii, discuțiile se concentraseră în principal pe subiecte legate de credință, doctrină, organizare bisericească și aspecte legate de morală și disciplină.

În Capitolul IV prezentăm evoluția și desfășurarea sinoadelor din Țările Române și Regatul Spaniol în perioada secolelor XV-XVII. În prima parte a acestui capitol vom aborda tema sinoadelor în Biserica Ortodoxă Română, după care, mai detaliat, ne vom opri la Sinodul de la Iași din 1642 și tot ceea ce a însemnat ca necesitate a lui, organizare, participanți, desfășurare a lucrărilor și hotărârile luate. Mai apoi continuăm cu prezentarea relației dintre papalitate și sistemul sinodal în Biserica Catolică, relația bisericii spaniole cu papalitatea și punem accentul pe imixtiunea monarhilor spanioli în viața Bisericii Catolice și relația acestora cu papalitatea. Este de mare importanță cunoașterea acestor realități bisericești pentru a înțelege nu doar epidermic ci cât mai profund motivația, realizarea și consecințele acestor sinoade în viața Bisericii, a monarhiei (în cazul Regatului Spaniol) și a credincioșilor de rând. În partea a treia, vom dori să descriem reuniunile sinodale în dinamica Bisericii din Regatul Spaniol, și să

prezentăm câteva sinoade cu importanță mai mare prin prisma celor care au participat, a subiectelor discutate și a hotărârilor adoptate. În finalul acestui capitol vom descrie în concluzii modalitățile prin care am observat că au reacționat cele două Biserici în vederea stopării influențelor străine și consecințele acestor acțiuni.

În acest capitol, am avut ca scop înțelegerea istorică a sinoadelor desfășurate, pentru a obține o cât mai profundă înțelegere a contextului istoric, a motivelor și a evenimentelor care au condus la convocarea acestora, reliefând și stările sufletești admirabile, pline de entuziasm, trăite de personalitățile cu rol principal în desfășurarea acestor evenimente, oameni cu o conștiință eclesială puternică și rol mobilizator debordant.

Pe de altă parte ne-am fixat atenția pe analiza teologică, întrucât sinoadele au implicat, prin prisma provocărilor străine de credință, discuții teologice și dezbateri asupra unor subiecte importante pentru o anumită biserică sau comunitate religioasă. Ca și scop al cercetării ne-am propus, am analizat și am evaluat argumentele și pozițiile teologice exprimate în cadrul acestor sinoade. Am prezentat desfășurarea activității sinodale în amândouă Bisericile, ca formă organizată de a oferi răspuns la influențele exercitate de către diverși factori.

Biserica Ortodoxă, prin ierarhii ei, atât la nivelul particular cât și sinodal, a găsit ca modalitate de răspuns pentru păstrarea credinței mărturisirea de credință din secolele XVI-XVII. Acestea sunt opere de valoare din toate punctele de vedere și au fost rodul străduinței neîncetate de a apăra credința ortodoxă în fața influențelor catolice și protestante. Astfel, s-a menținut linia tradițională și s-a păstrat cât s-a putut de clar învățătura primită ca moștenire de la Mântuitorul nostru Iisus Hristos și Sfinții Apostoli.

Pentru liniștea și ferirea de orice greșeli, mărturisirea de credință au fost cercetate de către conducerea Bisericii, locale și nu numai, înainte de a fi expuse creștinilor, atât pentru verificare cât și pentru a întări principiul sobornicității și al infailibilității Bisericii Ortodoxe. Drept exemplu, Sinodul de la Iași a fost primul în care s-au reunit membrii ai mai multor biserici ortodoxe și a statornicit, prin aprobarea mărturisirii ierarhului Petru Movilă, adevărul întru care fii bisericii să viețuiască curat și fără influențele eterodoxe ale vremii.

Chiar dacă, în anumite situații, forțați de împrejurări, limite sau neputințe, autorii acestor mărturisiri de credință au impregnat un oarecare element omenesc în expunerea clarificatoare a învățăturii de credință, acest lucru nu a fost deloc de dorit. Dimpotrivă, de îndată ce au fost supuse cercetării și aprobării Bisericii prin sinoadele convocate în acest sens, tot ceea ce era eronat a fost îndreptat sau eliminat. Aceste scăpări pot fi privite prin dorința foarte mare de a apăra doctrina ortodoxă de puternicele atacuri protestante, de valul calvinizării ori al altor confesiuni din afara Ortodoxiei.

Pentru liniștea și ferirea de orice greșeli, mărturisirile de credință au fost cercetate de către conducerea Bisericii, locale și nu numai, înainte de a fi expuse creștinilor, atât pentru verificare cât și pentru a întări principiul sobornicității și al infailibilității Bisericii Ortodoxe. Drept exemplu, Sinodul de la Iași din 1642 a fost primul în care s-au reunit membrii ai mai multor biserici ortodoxe statornicind, prin aprobarea mărturisirii ierarhului Petru Movilă, adevărul întru care fiii Bisericii să viețuiască curat și fără influențele eterodoxe ale vremii.

Importanța Mărturisirilor de credință este cu atât mai mare cu cât au venit în sprijinul credincioșilor în vremuri în care Biserica Ortodoxă trăia și era măcinată atât de crize interioare cât și de atacuri eterodoxe înverșunate și oricine ar fi luat atitudine fermă pentru rezolvarea acestor situații critice se expunea, conștient sau nu, unor greșeli care, în fond și la urma urmei, sunt cu mult inferioare scopului suprem: mărturisirea credinței Ortodoxe cu chip și fără chip indiferent de vremuri sau încercări. Între sinoadele reunite în veacul al XVII-lea în Biserica Răsăriteană, cel de la Iași din 1642 are o importanță aparte întrucât nu a fost doar local ci a depășit granițele politice prin reprezentativitatea celor prezenți, și a păstrat în unitate învățătura de credință.

În cadrul Sinodului de la Iași din 1642, prin Mărturisirea de credință analizată, Petru Movilă justifică și apără poziția ortodoxă fără echivoc. Întrunirea sinodală de la Iași din anul 1642 a fost totodată și o ciocnire între teologia greacă (reprezentată de Meletie Sirigul) și teologia rusească (delegații Bisericii Ucrainiene), pe tărâm românesc. Acum s-a „făcut lumină” în ceea ce privește opera ierarhului Petru Movilă dar nu a reprezentat nicidecum condamnarea sau „punerea la zid a acestuia” (cum greșit s-ar lăsa a se înțelege din atitudinea delegației grecești). La Sinod s-a îndreptat ceea ce nu era întru deplin acord cu învățătura ortodoxă iar ceea ce a rezultat a devenit o lucrare ce, posterior, și-a dovedit utilitatea fiind foarte răspândită și utilizată. Așadar, Sinodul de la Iași din 1642, chiar dacă din privința unora lasă de înțeles că a avut expres în vedere personalitatea lui Petru Movilă, - pentru a-l corecta -, a reprezentat în fond modalitatea canonică și practică prin care Biserica și-a mărturisit și definit identitatea în fața mișcării protestante, în primul rând, dar și a doctrinei catolice. În această perioadă de dispute profesionale dar și de confesionalizare prin reformele întreprinse, Biserica Ortodoxă rămâne de neclintit, „stâlp și temelie a adevărului” (*1 Tim 3, 15*).

Concludem că, Sinodul de la Iași din 1642 a fost un important eveniment religios, cu un impact semnificativ asupra Bisericii Ortodoxe, și cu toate dificultățile întâmpinate ori neajunsurile avute, rămâne în istoria Bisericii Răsăritene un punct de referință în abordarea misionară a dimensiunii pastorale a Bisericii, un model de acțiune perfect asumată în pofida tuturor greutăților de orice fel și venite de la orice persoană. Și, cum în orice lucru sau lucrare este implicată persoana, în acele vremuri Petru Movilă a demonstrat că a fost *omul potrivit la*

locul potrivit, un om de care Dumnezeu s-a putut folosi spre a-și cârmui Biserica pe drumul mântuirii în contra tuturor vicisitudinilor doctrinare ce au apărut.

De cealaltă parte, sinoadele din Regatul spaniol au contribuit la consolidarea și întărirea influenței Bisericii Catolice în Spania și în coloniile spaniole. Ele au promovat ortodoxia catolică și au consolidat unitatea religioasă într-un moment în care exista o diversitate de curente religioase și critici la adresa Bisericii.

Sinoadele din perioada sec. XV-XVII din Regatul Spaniol au fost organizate pentru a face față provocărilor și schimbărilor religioase ale epocii, menținând puterea și influența Bisericii Catolice și stabilind pozițiile oficiale în fața mișcărilor reformiste protestante; aceasta s-a realizat nu prin dispute doctrinare în cadrul sinoadelor sau a altor întruniri comune, ci printr-o mai bună și atentă pregătire a clerului și credincioșilor în ceea ce privește cunoașterea doctrinei. Sinoadele au abordat o serie de chestiuni privind îmbunătățirea moralei clerului, combaterea ereziilor, îmbunătățirea educației religioase și implementarea deciziilor Conciliului de la Trento.

Am observat faptul că s-a pus mare accent pe catehizarea credincioșilor, pe cunoașterea și practicarea credinței, ca fiind esențiale în fața provocărilor protestante. Ierarhii Bisericii Catolice au considerat stringentă această situație de analfabetism spiritual și doctrinar și au făcut eforturi ca să remedieze cât mai bine cu putință deficiențele existente.

Putem descrie ca fiind „epoca reformelor” întrucât că au existat nenumărate încercări de reformă, unele dintre ele reușite, care au fost întreprinse de-a lungul secolului, chiar dacă o reformă ecleziastică completă și satisfăcătoare nu a fost niciodată realizată în acel moment. Dar nu există nicio îndoială că cea mai mare preocupare a Bisericii din acea vreme era să se reformeze, să se purifice, să se reînnoiască spiritual, să-și ajusteze viața și instituțiile la normele evanghelice pe care le predicase dintotdeauna. Năzuința spre reformă a devenit o adevărată provocare și, când a fost reluată nu numai de predicatori și sfinți, ea reușind să angreneze și pe conducători, publiciști, teologi, cronicari și poeți, devenind astfel un strigăt universal care își aștepta eficiența practică a Bisericii. Or, sinoadele au fost tocmai un exemplu de asemenea eficiență pragmatică pentru acele vremuri.

Sinoadele au jucat un rol important în misiunea Bisericii prin definirea dogmelor și doctrinelor întrucât au avut puterea de a emite declarații și canoane pentru a stabili credința ortodoxă și regulile de conduită ale credincioșilor dar și ale preoților. Vedem că în ele s-au abordat, de asemenea, problemele disciplinare și morale ale clerului și credincioșilor, fiind emise legi și regulamente privind comportamentul și etica, punând accent pe necesitatea păstrării integrității Bisericii și a normelor sale. Și nu în ultimul rând, aceste sinoade au ajutat

la combaterea ereziilor și a schismelor prin faptul că s-au investigat și condamnat învățături considerate eretice și au luat măsuri pentru a menține unitatea și coeziunea Bisericii.

Din lecturarea constituțiilor sinodale am văzut că sunt un instrument de primă mână pentru studiul istoriei bisericești, al legislației ecleziastice, al religiozității populare, al liturghiei și, cel mai important în aspectul ce privește lucrarea noastră, un real folos în continuarea misiunii încredințate de către Hristos. De aceea, considerăm important faptul că analizarea acestor sinoade ne duce, fără dar și poate, la o mult mai bună înțelegere a istoriei și a misiunii Bisericii Catolice din Regatul Spaniol în perioada secolelor XV-XVII.

Capitolul V este destinat realizării unui studiu misionar și comparativ al doctrinelor celor două Biserici și relevanța misionară actuală. Dorim să arătăm modalitatea prin care, pentru cele două Biserici de astăzi, Ortodoxă respectiv Catholică, anumite lucruri comune din acele timpuri pot fi fructificate într-un dialog și într-o misiune comună actuală. În partea a doua a acestui capitol vom face studiu comparativ între modul în care românii trăiesc credința ortodoxă și spaniolii credința catolică, abordând mai multe aspecte, cum ar fi practicile religioase, tradițiile, influențele culturale și impactul religiei asupra vieții cotidiene.

Concluzionând punem că, în lucrarea de față, am dorit să evidențiem asemănările și diferențele dintre cele două Biserici și acțiunile lor față de fenomenul protestant, analizând modul cum acestea au evoluat în contexte culturale, politice și istorice diferite. Ne-am propus prin intermediul acestei abordări să aducem o mai bună înțelegere cu privire la diversitatea religioasă din cele două țări și să ajutăm la identificarea elementelor comune ale experienței umane legate de spiritualitate și credință.

Interesul sinoadelor constă mai ales în cunoașterea atitudinilor cotidiene în materie religioasă. Realizând o lectură rapidă a hotărârilor, am observat că acestea sunt pline de considerații foarte detaliate, propunând norme de conduită imediată pentru popor și cler (mai ales pentru acesta din urmă); ele sunt preocupate de remedierea abuzurilor, de corectarea obiceiurilor din viața obișnuită și oferă orientări practice pentru eradicarea lor. Prin urmare, este folositor să studiem texte de acest tip, care arată realitatea vieții de zi cu zi și ne învață multe despre cum era viața religioasă în trecut. Totodată, sinoadele bisericești au jucat și continuă să joace un rol important în sporirea misiunii Bisericii, fiind exemple elocvente ale procesului de catehizare, dat fiind contextul producerii de schimbări sociale, politice sau religioase. Catehizarea a avut și își menține și în zilele noastre un rol important în înțelegerea și consolidarea credinței creștine.

Am semnalat în lucrarea noastră faptul că, prin intermediul sinoadelor, Biserica Ortodoxă din Țările Române și Biserica Catholică din Regatul Spaniol și-au putut clarifica și îmbunătăți învățăturile de credință, stabili norme și reguli pentru practica religioasă, și aborda

diverse probleme și provocări cu care s-au confruntat în contextul societății secolelor XV-XVII, și care numai decît cereau lămurire.

Ca și punct comun pentru amîndouă Bisericile am notat faptul că membrii acestora au avut reacție imediată la provocările externe, prin întocmirea de catehisme, mărturisiri de credință ori convocarea de sinoade. Prin aceste metode, am cunoscut rîvna slujitorilor Bisericii care s-au angrenat fără de teamă sau menajamente în aceste lupte duse pe teren doctrinar. În contextul actual, asemenea „lupte” nu își mai au relevanța de odinioară fiind substituite prin comisiile și grupurile de dialog teologic.

În ceea ce privește influențele reciproce, chiar dacă acestea au existat la nivelul Mărturisirilor de credință concepute, au fost repede supuse verificării și îndreptate.

Pe lângă aspectele teologice și organizatorice, sinoadele au contribuit, de asemenea, la extinderea misiunii Bisericii prin adoptarea unor strategii și planuri de acțiune specifice. Aceste planuri au avut în vedere propovăduirea dreaptă, corectă, a Adevărului revelat, promovarea valorilor creștine în societate, implicarea în opere de caritate și ajutor social sau sprijinirea misiunilor și bisericilor în zonele mai puțin atinse sau îndepărtate.

Într-o privire de ansamblu ce cuprinde amîndouă Bisericile, observăm că, *vis-a-vis* de fenomenul protestant, pentru Biserica Ortodoxă modalitatea responsarială a fost folosirea *Mărturisirilor de credință*, ca dogme acceptate pentru care s-au făcut anumite compromisuri, în timp ce pentru Biserica Catolică problema protestantismului devenise una preponderent juridică cu posibile implicații „de viață și de moarte” pentru cel ce cocheta cu „învățăturile reformatoare”, punându-se accentul pe aspectele catehetice, morale și disciplinare. Dacă în Biserica Ortodoxă acțiunile se constituiau pe linia doctrinară, într-o direcție *ad extra*, în Biserica Catolică acestea erau concretizate *ad intra*, prevalând aspectul canonic-juridic.

În Biserica Ortodoxă, aspectul doctrinar reprezenta principalul subiect al întrunirilor sinodale, din dorința sinceră de a-i lămuri și lumina pe cei „rătăciți”. În Biserica Catolică accentul s-a pus pe catehizarea credincioșilor și întărirea acestora în virtutea ascultării față de Biserică și slujitorii ei. Această diferență de abordare a problematicii protestante este datorată nu doar de membri instituției Bisericii, ci și de factorii „externi” (instituțional vorbind, întrucît Biserica ca „Trup al lui Hristos” îi cuprinde pe toți), și aici ne referim la puterile statului – în Regatul Spaniol, monarhii iberici – care am văzut că și-au folosit atribuțiile și puterea în sprijinul și „binele” Bisericii. Constatăm peste veacuri că acest „bine” s-a transformat într-o povară morală ce atîrnă greu în istoria Bisericii Catolice, în special, din Spania.

În anumite momente lucrarea este prea încărcată. Aceasta se datorează fie faptului că am căutat să descriem cât mai pe înțeles întreg contextul problematic ori personajele-cheie ce au fost implicate în evenimente (și astfel, a ne face părtași și contemporani cu acele

evenimente), fie din pricina numeroaselor citate ce am fost nevoiți să le expunem pentru a înțelege efortul depus în găsirea celor mai bune soluții în duhul păcii și al unității de credință.

Indiferent din ce cultură facem parte, trebuie să recunoaștem că mai avem un drum lung de parcurs în privința unității credinței. Din acest motiv credem că este necesar să recunoaștem, unde suntem cu adevărat și tot ceea ce mai avem de parcurs, ca ulterior să ne întărim angajamentul nostru de a schimba atitudinile, de a da la o parte lacunele intoleranței și de a face noi pași sau căi care să ne conducă către zonele frumoase ale respectului și conviețuirii religioase, care, fără îndoială, vor facilita pluralismul și conviețuirea în alte sfere precum socială, politică și culturală.

Prin sinoade, Biserica a avut și are oportunitatea de a întări și de a consolida unitatea sa. Dezbaterile și deliberările din cadrul acestora aduc împreună diverse perspective și experiențe, permițând Bisericii să ia decizii informate și să dezvolte o înțelegere mai profundă și mai cuprinzătoare a misiunii sale. De asemenea, sinoadele oferă un forum pentru discuții și dialoguri între diferitele ramuri ale Bisericii, promovând colaborarea și solidaritatea între ele. În contextul omului contemporan este nevoie de dialog. Î.P.S. dr. Damaskinos Papandreou remarcă foarte clar că „*dialogurile interreligioase actuale constituie nu numai o necesitate internă inerentă a religiilor pentru apărarea valorilor religioase de antropocentrismul nivelator al civilizației contemporane, dar și o obligație comună a religiilor față de omul contemporan*”¹⁰.

Există invitații reciproce la diverse evenimente și respect și toleranță deosebit. Activitatea interconfesională este astăzi limitată între Biserici la rugăciunea în comun și întruniri în care se dezvoltă relațiile interreligioase și ecumenice. Dar este nevoie de mai mult decât atât! Iar sinoadele ne-au arătat că ori de câte ori există o problemă, singura soluție este adunarea într-o consfătuire, ca prim pas, pentru a putea ajunge la comuniune.

Am observat că sinoadele au oferit un cadru propice pentru dialogul și discuțiile între reprezentanții diferitelor biserici, eparhii sau comunități din Țările Romne și Regatul Spaniol. Aceste adunări au permis exprimarea diverselor opinii și perspective, facilitând înțelegerea reciprocă și consolidarea legăturilor între diferitele părți ale Bisericii. Prin intermediul dialogului, sinoadele au putut aduce laolaltă tradițiile și practicile variate și, totodată, găsi modalități de a promova unitatea în diversitate.

În lucrarea de față, fiind o analiză a reacției celor două Biserici față de provocările la care au fost expuse, nu am emis sentințe care să favorizeze o anumită Biserică sau vreuna din perspective. Am dorit să oferim o viziune echilibrată și informații obiective, pentru a da

---

¹⁰ Mihai HIMCINSCHI, *Misiune și dialog. Ontologia misionară a Bisericii din perspectiva dialogului interreligios*, Edit. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, p.5.

posibilitatea fiecăruia să înțeleagă cât mai bine cele întâmplate, să le analizeze și să-și formeze propriile concluzii.

Sinoadele au luat, în acele vremuri tulburi, decizii importante pentru Biserica în ansamblu. Aceste decizii au abordat aspecte teologice, morale, liturgice, organizaționale și legate de misiune. Prin implicarea și participarea reprezentanților bisericești din diverse regiuni sau ramuri, sinoadele au contribuit și contribuie la luarea unor hotărâri colective și consensuale. Aceasta consolidează sentimentul de apartenență și de implicare a tuturor membrilor Bisericii în procesul decizional și în gestionarea problemelor comune.

Este important să subliniem că, deși sinoadele au avut loc, ele nu și-au împlinit rostul dacă nu au fost puse în practică cele stabilite. Fiecare credincios și fiecare comunitate bisericească au responsabilitatea de a-și aduce contribuția în răspândirea credinței și în slujirea aproapelui. Prin faptele lor de iubire și compasiune, prin mărturisirea credinței și prin implicarea activă în comunitățile în care trăiesc, creștinii pot fi membri marcanți ai misiunii Bisericii și ai propăvăduirii Evangheliei.

Sinoadele au favorizat promovarea solidarității și a colaborării între diferitele entități bisericești. Prin intermediul acestor întruniri, s-au putut iniția parteneriate și proiecte comune, s-au putut schimba resurse și expertize pentru sprijinirea bisericilor și comunităților mai slabe sau pentru a răspunde provocărilor sociale și spirituale dintr-o regiune sau context specific. Colaborarea între biserici și comunități diverse consolidează sentimentul de apartenență la un corp bisericesc mai mare și sporește resursele și potențialul de acțiune ale Bisericii.

Sinoadele au fost ocazii în care Biserica a putut clarifica și consolida învățătura și practica sa bisericească. Prin discuții teologice și dezbateri, sinoadele pot stabili învățături comune, pot rafina dogmele și pot actualiza interpretarea scripturilor și a tradiției. Acest proces de clarificare și consolidare a învățăturii bisericești contribuie la coerența și unitatea în credință și în practica spirituală.

Prin analiza și evaluarea argumentelor și conceptelor fundamentale, a eticii, a practicilor religioase și a pozițiilor teologice exprimate în cadrul acestor sinoade s-a contribuit la promovarea dialogului interreligios și la stimularea gândirii critice în ceea ce privește propria credință.

Sinoadele au fost adesea momente-cheie în evoluția și dezvoltarea Bisericii, contribuind la formarea și modelarea tradiției bisericești în diferite perioade istorice. Ele au reprezentat expresia comunității și autorității bisericești în luarea hotărârilor importante, și au contribuit la transmiterea învățăturilor și practicilor creștine de la o generație la alta. Fără aceste sinoade, Bisericile ar fi fost mult mai sărace iar credincioșii ar fi fost văduviți de contactul lor cu realitatea ecleziastică și doctrinară.

În legătură cu activitatea sinodală din Regatul Spaniol, cu siguranță că pot fi aduse completări referitoare la alte sinoade care au avut loc sau personalități din viața Bisericii care au fost implicate, (pot fi utilizate, pentru cercetarea sinoadelor din Regatul Spaniol, și arhivele altor Episcopii Catolice sau ale Bibliotecilor Universităților Pontificale – în Spania există 14 Universități Pontificale, la unele neajungând sau neavând access), și care necesită o muncă enormă privind documentarea.

Prin cele prezentate am dorit ca lucrarea noastră să îmbogățească cunoștințele despre Bisericile din cele două țări și evenimentele ce le-au marcat parcursul istoric și doctrinar. De asemenea, năzuim să stârnească pe mai departe interesul altor cercetători în a descoperi noi evenimente sau elemente comune celor două Biserici sau celor două popoare, care, odată descoperite, să fie de real folos pentru omul contemporan.

Așadar, sinoadele Bisericii au avut o importanță semnificativă pentru viața credincioșilor, contribuind la definirea învățăturii, menținerea disciplinei canonice, rezolvarea disputelor și a problemelor, predarea și transmiterea învățăturii, precum și asigurarea participării credincioșilor la luarea deciziilor. Ele au adus unitate și stabilitate în comunitatea Bisericilor din cele două țări, și i-au ajutat pe credincioși să trăiască în conformitate cu valorile și tradițiile credinței lor. Cele două Biserici au dovedit că sinodalitatea este însăși natura lor de a fi, forma lor și una dintre modalitățile practice de a face misiune.